

Vennootschapsrechtelijke geschillen, rechtsmacht en reflexwerking

Over een eenvoudige kwestie die toch niet eenvoudig blijkt te zijn

1. Woord vooraf

Ondanks het feit dat er misschien geen onderwerp van het internationaal privaatrecht bestaat waarover Paul Vlas niet heeft geschreven, zijn er twee onderwerpen die hem hebben bekend gemaakt. Ten eerste, het IPR-vennootschaps- en rechtspersonenrecht. Op dit terrein behoort zijn proefschrift *Rechtspersonen in het internationaal privaatrecht* tot een van de bekendste publicaties.¹ Dit werk handelt over het toepasselijke recht op vennootschappen en rechtspersonen. Het bevat tevens een capita selecta procesrecht op dit terrein. Dit werk is een basis geweest voor het veel in de praktijk gebruikte boek *Rechtspersonen* dat verschillende praktische aspecten op het terrein van IPR-vennootschaps- en rechtspersonenrecht behandelt.² Daarnaast heeft Paul Vlas jarenlang het commentaar op het IPR-rechtspersonenrecht in de Wolters Kluwers *Groene Serie Rechtspersonen* voor zijn rekening genomen. Het tweede terrein waarop Paul Vlas zijn stempel heeft gedrukt, is het IPR-procesrecht, in het bijzonder het bevoegdheidsrecht. Naast verschillende bijdragen van zijn hand op dit terrein behoort het artikelsgewijze commentaar op het EEX-Verdrag, inmiddels vervangen door de Brussel I-bis Verordening,³ in de Wolters Kluwers *Groene Serie Burgerlijke Rechtsvordering* tot een van de standaardwerken.

Bij de zoektocht naar een onderwerp voor deze bijdrage viel mijn oog op een aantekening van Paul Vlas in de Wolters Kluwers *Groene Serie Burgerlijke Rechtsvordering*. Hierin bespreekt hij de vraag of aan art. 24 Brussel I-bis reflexwerking kan worden toegekend in een situatie waarin deze bepaling exclusieve rechtsmacht aan een rechter buiten het grondgebied van een lidstaat van de Europese Unie toekent.

Art. 24 Brussel I-bis bevat exclusieve bevoegdheidsregels voor vijf verschillende situaties. Deze exclusiviteit is dwingend. Komt de rechtsmacht toe aan een rechter in een lidstaat op basis van art. 24 Brussel I-bis, dan is geen andere rechter in de EU bevoegd tot kennisneming van het geschil. In deze bijdrage besteed ik slechts aandacht aan art. 24 sub 2 Brussel I-bis. Dit onderdeel van art. 24 Brussel I-bis betreft geschillen over de geldigheid, de nietigheid of de ontbinding van vennootschappen of rechtspersonen met plaats van vestiging in een lidstaat, alsmede

Mr. dr. M. Zilinsky*

geschillen over de geldigheid of de nietigheid van besluiten van hun organen. Anders dan bij de overige bepalingen van de Brussel I-bis Verordening wordt de plaats van vestiging van de vennootschap of rechtspersoon niet op de autonome wijze overeenkomstig art. 63 Brussel I-bis bepaald, maar overeenkomstig art. 24 sub 2 Brussel I-bis op basis van het conflictenrecht van de aangezochte rechter. Wordt de Nederlandse rechter aangezocht met een geschil dat onder het toepassingsbereik van deze bepaling valt, dan past hij het in art. 10:118 BW neergelegde incorporatiestelsel toe om vast te stellen waar een vennootschap of rechtspersoon is gevestigd. Daarvoor is het toepasselijke recht op de vennootschap of rechtspersoon bepalend. Dit brengt mee dat de

* Adviseur bij Houthoff te Amsterdam en universitair hoofddocent internationaal privaatrecht, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam. Tevens medewerker van dit blad.
(m.zilinsky@houthoff.com/m.zilinsky@vu.nl)

1. P. Vlas, *Rechtspersonen in het internationaal privaatrecht*, Deventer: Kluwer, 1982.
2. P. Vlas, *Rechtspersonen*, Praktijkreeks IPR, deel 9, 5e druk, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2017.
3. Verordening (EU) nr. 1215/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2012 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (herschikking), PbEU L 2012/351, p. 1-32 (hierna Brussel I-bis).

Nederlandse rechter rechtsmacht heeft indien de vennootschap haar statutaire zetel in Nederland heeft, zoals dat het geval is bij naar Nederlands recht opgerichte vennootschappen.⁴ Wordt daarentegen de rechter in een lidstaat aangezocht die de leer van de werkelijke zetel huldigt, dan is hij bevoegd indien de vennootschap haar werkelijke zetel in die lidstaat heeft.⁵ Het naast elkaar bestaan van de verschillende conflictregels in de EU kan ertoe leiden dat meerdere rechters in de EU zich exclusief bevoegd achten of zelfs dat er geen enkele rechter zich bevoegd acht om van het geschil kennis te nemen. Voor het geval dat meerdere rechters in de EU rechtsmacht op basis van art. 24 sub 2 Brussel I-bis aannemen, biedt art. 31 lid 1 Brussel I-bis een oplossing. De als laatst aangezochte rechter dient zich ten faveure van de als eerst aangezochte rechter onbevoegd te verklaren van het geschil kennis te nemen. De verordening regelt niet de situatie dat een vennootschap tussen wal en schip valt, namelijk ingeval geen rechter in een lidstaat is die rechtsmacht aanneemt tot kennisneming van een vordering die onder art. 24 sub 2 Brussel I-bis valt.⁶ De Nederlandse rechter zou in dat geval eventueel zijn rechtsmacht op het forum necessitatis van art. 9 sub b Rv kunnen baseren.⁷

De exclusiviteit van art. 24 Brussel I-bis brengt op grond van art. 27 Brussel I-bis met zich dat de aangezochte rechter in een lidstaat die vaststelt dat een rechter van een andere lidstaat exclusieve rechtsmacht toekomt, zich onbevoegd dient te verklaren tot kennisneming van het aan hem voorgelegde geschil. Maar hoe moet de rechter handelen indien de regel van art. 24 tot een rechter van een derde staat leidt?

2. Wel of geen reflexwerking van art. 24 Brussel I-bis?

In de literatuur wordt verschillend over deze vraag gedacht.⁸ De voorstanders van de reflexwerking wijzen op de aan art. 24 Brussel I-bis ten grondslag liggende gedachte, nl. bij de onderwerpen die onder deze bepaling vallen is sprake van ‘Gleichlauf’ tussen de rechtsmacht en het toepasselijke recht. Zo past de Nederlandse rechter indien hem op basis van art. 24 sub 2 Brussel I-bis rechtsmacht toekomt, op basis van art. 10:118 BW het Nederlandse vennootschapsrecht toe. Wijst art. 24 sub 2 Brussel I-bis een rechter in een derde staat aan, dan moet de aangezochte rechter zich onbevoegd verklaren ten gunste van de rechter in de andere staat. Vanuit Nederlands perspectief geldt dat deze rechter zijn eigen vennootschapsrecht zal toepassen. De tegenstanders menen echter dat in zo’n geval de verordening geen mogelijkheid tot onbevoegdverklaring kent. De verordening regelt niets in verhouding tot derde landen. Art. 24 Brussel I-bis is gewoon-

weg niet van toepassing bij een vennootschap met een statutaire zetel in een derde land en de rechter dient zijn rechtsmacht aan de hand van de voor hem ter zake geldende bevoegdheidsregels te bepalen.

De discussie over de reflexwerking van art. 24 Brussel I-bis lijkt nu door het HvJEU te zijn beslecht. Zo heeft het HvJEU in zijn *BSH Hausgeräte/Electrolux*-arrest overwogen dat art. 24 sub 4 Brussel I-bis

“niet van toepassing is op een gerecht van een derde land en dat het aan een dergelijk gerecht dus geen – al dan niet exclusieve – bevoegdheid toekent om de geldigheid van een in dat land verleend of geldig verklaard octrooi te beoordelen.”⁹

4. Zie bijv. art. 2:66 lid 3 BW (voor de naar Nederlands recht opgerichte naamloze vennootschappen) en art. 2:177 lid 3 BW (voor de naar Nederlands recht opgerichte besloten vennootschappen).
5. Ik laat hier onbesproken de vraag of een rechter in zo’n lidstaat binnen art. 24 sub 2 Brussel I-bis de leer van werkelijke zetel mag toepassen op een vennootschap die opgericht is naar het recht van een andere lidstaat. Ik volsta met verwijzing naar de rechtspraak van het Hof van Justitie EU inzake de vrijheid van vestiging, recentelijk HvJEU 25 april 2024, C-276/22, ECLI:EU:C:2024:348, *RvdW* 2024/839, *JOR* 2024/219, m.nt. E.R. Roelofs. Zie ook M. Zilinsky, ‘Edil Work 2: het definitieve einde van de leer van de werkelijke zetel in de EU’, *WPNR* 2024/7469, p. 457-459.
6. Denk bijvoorbeeld aan een vennootschap met een statutaire zetel in Luxemburg en een bestuurszetel in Nederland. Doordat Luxemburg de leer van de werkelijke zetel huldigt, acht de Luxemburgse rechter niet bevoegd tot kennisneming van een onder art. 24 sub 2 Brussel I-bis vallend geschil. Evenmin de Nederlandse rechter is bevoegd om kennis te nemen, nu Nederland de incorporatieleer toepast.
7. Zie over deze problematiek F. Ibili, ‘Forum necessitatis en EVRM’, *WPNR* 2018/7199, p. 479-480.
8. Zie voor een overzicht P. Vlas, in: *Groene Serie Burgerlijke Rechtsvordering*, art. 24 Brussel I-bis, aant. 3. Hieraan kan nog worden toegevoegd P. Mankowski, in: T. Rauscher, *EuZPR/EuIPR, Brüssel Ia, Lugano*, Band I, 5. Auflage, Otto Schmidt 2021, Art. 24, Nr. 6-9; C. de Lima Pinheiro, in: Magnus/Mankowski, *ECPIL, Brussels Ibis Regulation*, 2nd Revised Edition, Otto Schmidt 2023, Article 24, Nr. 9-12; T. Harley, *Civil Jurisdiction and Judgments in Europe*, 2nd Edition, Oxford University Press 2023, Nr. 12.09-12.10 en C. van Calster, ‘Brussels Ia and the Hague Judgments Convention: a note on non-domiciled parties and on reflexive jurisdictional rules’, *NIPR* 2023, p. 401-407.
9. HvJEU 25 februari 2025, C-339/22, ECLI:EU:C:2025:108, punt 57.

Het HvJEU heeft erop gewezen dat Brussel I-bis een bevoegdheidsregeling bevat die intern is aan de Europese Unie en die eigen doelstellingen nastreeft, zoals de goede werking van de interne markt en de totstandkoming van een ruimte van vrijheid, veiligheid en recht.¹⁰ Bovendien heeft het HvJEU, net als in zijn vele andere arresten, tot uitgangspunt genomen dat de bevoegdheidsgronden van art. 24 Brussel I-bis strikt moeten worden uitgelegd, aangezien het een exclusieve bevoegdheid toekent die een uitzondering op art. 4 Brussel I-bis vormt. Ingevolge deze algemene bevoegdheidsregel moet de verweerder met de woonplaats in een lidstaat voor de rechter in die lidstaat worden opgeroepen.¹¹ Op grond van art. 24 sub 4 Brussel I-bis is ongeacht de woonplaats van partijen exclusief bevoegd voor de registratie of de geldigheid van o.a. octrooien de rechter in de lidstaat van de deponeering of registratie ervan. In het hierboven genoemde arrest was sprake van een procedure voor de rechter in Zweden wegens inbreuk op het in Turkije geldig verklaarde octrooi. Als verweer werd aangevoerd dat de Zweedse rechter niet bevoegd was tot kennisneming van de ingestelde vordering omdat de inbreuk- en geldigheidskwestie niet los van elkaar kunnen worden gezien. Nu het octrooi in Turkije geldig is verklaard, is de Turkse rechter exclusief bevoegd om over de geldigheid van het octrooi en ook over de vermeende inbreuk daarop te oordelen. Het HvJEU heeft in deze zaak overwogen dat de Zweedse rechter op grond van art. 4 lid 1 Brussel I-bis bevoegd is tot kennisneming van de ingestelde inbreukvordering, nu de verweerder in Zweden is gevestigd. Art. 24 sub 4 Brussel I-bis staat daaraan niet in de weg, nu dit niet een rechter in een lidstaat aanwijst.

Weliswaar handelt het genoemde arrest niet over art. 24 sub 2 Brussel I-bis, maar gezien de algemene uitgangspunten over de uitleg van art. 24 Brussel I-bis, die volgens het HvJEU ertoe leiden dat er geen ruimte voor de toekenning van de reflexwering aan art. 24 Brussel I-bis is, geldt ook voor sub 2 dat deze bepaling alleen geldt indien sprake is van een vennootschap of rechtspersoon die overeenkomstig van het IPR van de aangezochte rechter in een lidstaat is gevestigd. Dit is ook het recentste standpunt van de Europese Commissie die ook van mening is dat het *BSH Hausgeräte/Electrolux*-arrest kan worden “geëxtrapoleerd” naar het gehele art. 24 Brussel I-bis.¹²

3. Geen reflexwerking en art. 24 sub 2 Brussel I-bis: hoe nu verder?

Het niet toekennen van de reflexwering aan art. 24 sub 2 Brussel I-bis leidt ertoe dat de Nederlandse rechter, indien geconfronteerd met

een onder deze bepaling vallend vennootschapsrechtelijk geschil binnen een vennootschap met een statutaire zetel in een derde land, niet zo- maar zijn rechtsmacht kan afwijzen.¹³ Zo kan de rechter rechtsmacht op grond van art. 4 lid 1 jo. art. 63 Brussel I-bis toekomen omdat zo’n vennootschap haar bestuurszetel in Nederland heeft of indien de rechtsvordering – mede – tegen een aandeelhouder van deze vennootschap wordt ingesteld, omdat deze aandeelhouder in Nederland woont.¹⁴ De Nederlandse rechter wordt dan wel ingevolge art. 10:118 jo. art. 10:119 BW geconfronteerd met de toepassing van het buitenlandse vennootschapsrecht omdat deze vennootschap naar een ander dan Nederlands recht is opgericht. Het probleem dat zich hierbij echter vervolgens kan voordoen, is dat de beslissing van de Nederlandse rechter vermoedelijk niet in het land zal worden erkend waar deze vennootschap haar statutaire zetel heeft.¹⁵ De erkenning van zo’n beslissing kan nodig zijn, indien de beslissing nieuwe verhoudingen binnen een vennootschapsorgaan vaststelt, hetgeen ook bij een overheidsautoriteit in het desbetreffende land moet worden geregistreerd. Zo ontstaan dus eventueel hinkende rechtsverhoudingen waarmee de partijen rekening moeten houden, in het bijzonder de partij die zich tot de Nederlandse rechter wendt. Zij moet het risico op de niet-erkenning op de koop toe nemen. Als een oplossing voor de hinkende rechtsverhoudingen wordt in de literatuur voorgesteld om in de statuten van de vennootschap een exclusieve forumkeuze

10. Idem, punt 55.

11. Idem, punt 43.

12. Zie ook COM(2025) 268 final, p. 14.

13. Zie over de vennootschapsrechtelijke geschillen die onder art. 24 sub 2 Brussel I-bis vallen: G. van Solinge, ‘Geschillenregeling en internationaal privaatrecht’, in: C. Bulten e.a. (red.), *Handboek Geschillenregeling*, Serie vanwege het Van der Heijden Instituut, deel 192, Wolters Kluwer, 2025, p. 467-500 en O. Schotel, ‘International jurisdiction in cross-border corporate litigation’, *NIPR* 2019, p. 350-372.

14. V. Lazic, P. Mankowski, *The Brussels I-Bis Regulation*, Elgar Publishing 2023, Nr. 4.004.

15. Vgl. voor de situatie binnen de EU art. 45 lid 1 sub e onder ii) Brussel I-bis ingevolge waarvan de erkenning van een beslissing van de rechter uit een lidstaat in een andere lidstaat wordt geweigerd indien de rechter in de lidstaat van herkomst art. 24 Brussel I-bis heeft geschonden.

voor de rechter van het land van de statutaire zetel van de vennootschap op te nemen die betrekking heeft op alle vennootschapsrechtelijke geschillen tussen alle organen van de vennootschap.¹⁶ Hiervoor spreekt ook de door art. 24 Brussel I-bis beoogde “Gleichlauf”. De rechter die bevoegd is tot kennisneming van het geschil, past zijn eigen materiële recht toe. Of zo’n forumkeuze toelaatbaar is, hangt echter af van het toepasselijke vennootschapsrecht.¹⁷ Het is ook van belang om ervoor te zorgen dat alle organen en haar leden ook aan deze forumkeuze daadwerkelijk gebonden zijn. Voor een geldige forumkeuze is het immers noodzakelijk dat tussen partijen wilsovereenstemming bestaat over de forumkeuze. Wat betreft de aandeelhouders, is hieraan voldaan wanneer de statuten die een forumkeuze bevatten, op een voor de aandeelhouders toegankelijke plaats zijn neergelegd of in een openbaar register zijn ingeschreven.¹⁸ Een geldige forumkeuze voor een rechter in een derde land leidt ertoe dat de Nederlandse rechter zich op grond van art. 8 lid 2 Rv onbevoegd moet verklaren tot kennisneming van het geschil. De vraag is echter of een dergelijke exclusieve forumkeuze de Nederlandse rechter die bijvoorbeeld op grond van art. 4 Brussel I-bis vanwege de vestiging van de vennootschap of de woonplaats van een van haar aandeelhouders in Nederland bevoegd is, rechtsmacht ontnemt tot kennisneming van het geschil. Het *SIL/Agora*-arrest wijst mijns inziens in de richting van de ongeldigheid van zo’n forumkeuze.¹⁹ Het HvJEU heeft immers in dit arrest overwogen dat zo’n forumkeuzebeding

“(…) de doelstellingen van voorspelbaarheid, transparantie en rechtszekerheid (schendt), aangezien het Unierecht op zich niet toestaat om de bevoegde gerechten aan te wijzen wanneer deze aanwijzing eventueel afhankelijk is van de toepassing van regels van internationaal privaatrecht van derde landen.”

Aan deze oplossing kleefdt dus een enige mate van een onzekerheid, zodat het gevaar van hinkende rechtsverhoudingen blijft bestaan. Bovendien leidt het ertoe dat de beslissing van de rechter van een lidstaat slechts een *inter partes*-werking heeft binnen het geografische toepassingsgebied van Brussel I-bis omdat binnen dat gebied de beslissing voor erkenning op basis van de verordening vatbaar is. De beslissing kan dus geen derdenwerking hebben, noch kan het een opdracht aan een overheidsautoriteit in het derde land bevatten die verantwoordelijk is voor het bijhouden van een register in dat land. Hoe nu verder? De door het HvJEU verworpen toepassing van de reflexwerking is mijns inziens wel een met veel rechtszekerheid omklede oplossing

van dit probleem. Er is maar één rechter die exclusief bevoegd is om over de in art. 24 sub 2 Brussel I-bis genoemde vennootschapsrechtelijke geschillen kennis te nemen, namelijk de rechter van de staat waar de statutaire zetel van de vennootschap zich bevindt. En die rechter past vervolgens zijn eigen recht toe. Deze oplossing is voorzienbaar voor alle betrokken partijen. Het argument van de tegenstanders van de toekenning van de reflexwerking aan art. 24 Brussel I-bis omdat de verordening niets in verhouding tot derde landen regelt, gaat mijns inziens ook niet meer op. Zo bevat art. 33 en 34 Brussel I-bis een regeling van litispendentie en connexiteit voor de gevallen dat een procedure bij de rechter in een lidstaat en bij een rechter in een derde land tegelijkertijd aanhangig zijn. Maar misschien heeft Paul Vlas ook een (andere) oplossing voor het voorkomen van hinkende rechtsverhoudingen binnen een vennootschap met een statutaire zetel in een derde land. Ik hoor het graag.

4. Woord achteraf

Ik heb voor het eerst met Paul Vlas in september 1997 kennisgemaakt tijdens zijn hoorcolleges Internationaal Privaatrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ik heb altijd van deze zeer interessante en ook amusante colleges genoten. Dit heeft uiteindelijk ertoe geleid dat ik voor Paul Vlas vanaf 1 oktober 1998 tot zijn emeritaat in 2021 aan de Vrije Universiteit Amsterdam ben gaan werken en onder zijn begeleiding mijn proefschrift heb geschreven. Onze samenwerking heeft ook tot vele publicaties in dit blad geleid. Ik hoop dat er nog vele zullen volgen.

16. Zie ook G. van Solinge, a.w., 2024, p. 490.

17. Zie HvJEG 10 maart 1992, C-214/89, ECLI:EU:C:1992:115, NJ 1996/279 (Powell Duffryn/Wolfgang Petereit), punt 17.

18. Idem, punt 28.

19. HvJEU 27 februari 2025, C-537/23, ECLI:EU:C:2025:120, RvdW 2025/951, JOR 2025/150, m.nt. M. Zilinsky, JBP 2025/33, m.nt. M.B.A. Hetterscheidt. Zie over dit arrest ook B.J. van het Kaar, ‘Asymmetrische forumkeuze en derde landen’, WPNR 2025/7504, p. 401-403.